

Dr.sc. Siniša Petrović*
Tatjana Ružić, dipl.oec. **

Koncentracija banaka***

(članak objavljen u časopisu "Hrvatska pravna revija", br. 9/2001.)

1. Uvod

Kao oblik okrupnjavanja kapitala i ekonomskog jačanja, koncentracije postaju sve učestalije. U velikom broju koncentracije nisu ograničene na neko nacionalno tržište, nego u njima sudjeluju gospodarski subjekti koji imaju sjedišta u različitim državama, a često i svaki od njih posluje u više država. Te odrednice obilježavaju i koncentracije banaka.

U Hrvatsko se pravo pojam koncentracija uvodi donošenjem Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja (dalje u tekstu - ZZTN¹). Odredbe o koncentracijama sadržane su u čl. 21-26. ZZTN-a. Koncentracije gospodarskih subjekata koji su banke nisu u ZZTN-u posebno uređene. Istodobno, Zakon o bankama² u čl. 14. i 27. sadrži odredbe koje su bitne za koncentracije banaka, propisujući za te slučajeve posebnu ulogu Hrvatske narodne banke. Iz toga proizlazi da se na koncentracije banaka primjenjuju kako odredbe ZZTN-a, tako i posebna pravila Zakona o bankama. Kako je potonji *lex specialis*, valjalo bi smatrati da njegove odredbe o transakcijama koje dovode do koncentracija imaju prednost u primjeni, ali da inače vrijede pravila ZZTN-a, utoliko ukoliko Zakon o bankama ne propisuje drugačije.

U radu se razmatraju prvenstveno pitanja koncentracija koja su specifična kada je riječ o bankama, a posebno ona koja propisi izravno ne uređuju, pa se do odgovarajućih zaključaka dolazi tek tumačenjem postojećih odredaba. Objašnjavaju se neki važni zaključci Savjeta za zaštitu tržišnog natjecanja (dalje u tekstu - Savjet) o tumačenju i primjeni ZZTN-a te se daju prijedlozi kako bi trebalo urediti neka pitanja koncentracije banaka koja sada ili uopće nisu riješena ili to nije učinjeno na adekvatan način. Valja napomenuti da se ne upušta u raspravljanje o svim otvorenim pitanjima zakonskog uređenja koncentracija³, ako nije riječ o onima koja su posebna važna za koncentracije

* Docent Pravnog fakulteta u Zagrebu, potpredsjednik Savjeta za zaštitu tržišnog natjecanja.

** Stručni suradnik u Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja

*** Mišljenja autora iznesena u ovome radu su strogo osobna te istodobno ne održavaju nužno i službena stajališta Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja.

¹ Narodne novine br. 48/1995, 52/1997, 89/1998.

² Narodne novine br. 161/1998.

³ Primjerice, pitanje trenutka nastanka obveze prijave koncentracije, tj. što znači zahtjev da se mora prijaviti namjera provođenja koncentracije, pitanje mjerodavnog tržišta i utvrđivanje tržišne snage. Jednako tako, ne raspravlja se niti o ovlastima Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja da donošenje odluke kojom neku koncentraciju dopušta uvjetuje time da sudionici koncentracije prethodno ispunjene određene uvjete, primjerice da otuđe neke svoje udjele u drugim poduzetnicima. Ta ovlast Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja nije u ZZTN-u određena izričito, ali je nedvojbeno sadržana u njejoj ovlasti da neku koncentraciju zabrani, pa je logično zaključiti da ju može zabraniti, onda koncentraciju može i odobriti uz ograde odnosno uz ispunjene određenih uvjeta i postavljanje zahtjeva sudionicima koncentracije. Sva su spomenuta pitanja vrlo značajna za koncentracije, a potonje osobito prilikom donošenja odluke o tome hoće li se koncentraciju zabraniti ili će ju se dopustiti. Ipak, kako se odgovor na njih ne tiče samo koncentracije

banaka. Zbog očekivanog stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između između Europskih zajednica i njihovih zemalja članica te Republike Hrvatske (dalje u tekstu - SSP), koji će, između ostaloga, nametnuti Hrvatskoj obvezu da svoje zakonodavstvo u području prava konkurencije uskladi s onime koje je na snazi u EU-u odnosno u pojedinim državama članicama⁴, posebna se pažnja posvećuje analizi važećih propisa EU-a koji vrijede za koncentracije banaka, a ukratko se iznose i primjeri bankarskih koncentracija na razini EU-a.

2. Pravni oblici koncentracije banaka

U čl. 21. st. 1. ZZTN-a određeno je da koncentracija nastaje priključivanjem, povezivanjem, pripajanjem ili spajanjem poduzetnika te stjecanjem većinskog udjela ili većinskog prava odlučivanja, sukladno odredbama Zakona o trgovačkim društvima (dalje u tekstu - ZTD⁵) i drugim propisima. Slijedom toga, može se smatrati da su pojave koncentracija koje predviđa ZZTN (i) pripajanje, (ii) spajanje, (iii) stjecanje prevladavajućeg utjecaja u društvu (preuzimanje), (iv) društva koncerna, (v) neki posebni poduzetnički ugovori, (vi) priključenje, (vii) prijenos poduzeća, tj. prijenos sveukupne odnosno bitnog dijela imovine društva ili prijenos dijela društva koji čini gospodarsku cjelinu te (viii) određene vrste povezivanja poduzetnika na obveznopravnoj osnovi kojima između njih nastaje ekonomsko jedinstvo⁶.

Pripajanje je statusna promjena u kojoj se jedno ili više dioničkih društava (pripojena društva) pripaja drugome dioničkom društvu (društvo preuzimatelj)⁷ bez provođenja postupka likvidacije tako što dioničari pripojenih društava u zamjenu za svoje dionice u tome društvu stječu dionice društva preuzimatelja, a pripojena društva prenose na društvo preuzimatelja univerzalnim pravnim sljedništvom svu svoju imovinu i sve obveze⁸.

U slučaju spajanja dva ili više dioničkih društava (pripojena društva)⁹ osnivaju novo društvo na kojega prenose svu svoju imovinu i sve obveze, pripojena društva prestaju postojati bez provođenja likvidacije, a njihovi dioničari zamjenjuju svoje dionice u tim društvima za dionice novoosnovanoga društva i postaju njegovim dioničarima¹⁰.

Temeljna je razlika između pripajanja i spajanja u tome što nakon pripajanja jedno od društava, koja u njemu sudjeluju, nastavlja postojati, dok spajanjem sva društva

banaka odnosno nema bitnijih razlika u slučajevima kada dolazi do koncentracije banaka od slučajeva kada su sudionici koncentracija poduzetnici koji obavljaju neku drugu djelatnost, upuštanje u raščlambu tih pitanja nadilazilo bi granice ovoga rada.

⁴ V. čl. 6. SSP-a.

⁵ Narodne novine br. 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000 (Odluka Ustavnog suda).

⁶ Usp. MLIKOTIN-TOMIĆ, Deša, "Uvod u primjenu Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja - koncentracije (Dio treći)", RRiF 41 (1995) 12: 116.

⁷ S obzirom da banke mogu biti samo dionička društva (v. čl. 2. Zakona o bankama), ovdje je relevantno samo pripajanje dioničkih društava.

⁸ V. čl. 512. st. 1. ZTD-a.

⁹ Kao i kada je riječ o pripajanju, ovdje je značajno samo spajanje dioničkih društava, jer banke mogu biti samo društva toga pravnog oblika.

¹⁰ V. čl. 512. st. 2. ZTD-a.

prestaju te zato imaju uloge pripojenih društava. Budući da ta društva osnivaju novo društvo, na spajanje se na odgovarajući način primjenjuju neke odredbe ZTD-a o osnivanju dioničkoga društva¹¹.

Pravila o pripajanju i spajanju dioničkih društava sadržana su u ZTD-u. Zakon o bankama nema posebna pravila koja bi vrijedila za te statusne promjene, nego samo općenito predviđa da se banke mogu spojiti odnosno pripoj¹²iti. Stoga se i na pripajanje i spajanje banaka primjenjuju opća pravila ZTD-a.

ZTD određuje da odnos povezanosti između društava postoji ako jedno društvo ima u drugome većinski udio ili većinsko pravo u odlučivanju, ako je jedno ovisno, a drugo vladajuće, ako je riječ o društvima koncerna ili o društvima s uzajamnim udjelima te ako su ona povezana poduzetničkim ugovorima¹³.

Iz toga proizlazi da su svi oblici povezivanja društava prema ZTD-u kao pojave koncentracija obuhvaćeni pojmom povezivanja društava, koje ZZTN izrijeком navodi. U tome smislu i ne bi, zapravo, bilo razloga da se u potonjem propisu posebno spominje stjecanje većinskog udjela ili većinskog prava odlučivanja, a niti priključenje. Istodobno se može uočiti da u ovom radu izneseno grupiranje pojava koncentracija ne izlazi izvan okvira ZZTN-a, jer su društva koncerna, neki posebni poduzetnički ugovori te stjecanje prevladavajućeg utjecaja samo načini na koji društva mogu biti povezana. Drugim riječima, odredba ZZTN, koja bi tek određivala da koncentracija poduzetnika nastaje pripajanjem, spajanjem i povezivanjem u smislu odredaba ZTD-a, bila bi sa stajališta potonjega propisa dovoljno iscrpna i sveobuhvatna. S druge strane, postoje i valjani razlozi da se u propisu koji uređuje koncentracije neki od oblika povezivanja društava izričito navedu, ako se njima ostvaruje poseban novi i uži stupanj povezanosti, kao što je to slučaj s priključenjem.

Kao pojavu koncentracije ZZTN ističe stjecanje većinskog udjela ili većinskog prava odlučivanja, premda se čini da bi doktrinarno s motrišta prava konkurencije bilo pravilnije govoriti o stjecanju prevladavajućeg utjecaja u društvu. Točno jest da se prevladavajući utjecaj jednoga društva u odnosu na drugo, u pravilu, postiže stjecanjem većine udjela odnosno dionica ili većinskog prava odlučivanja u tome društvu¹⁴, ali to nije uvijek slučaj, jer takav utjecaj na drugo društvo može postojati i zbog određenih obveznopравnih ugovornih sveza između dvaju društava, primjerice iz ugovora o isporuci ili ugovora o pružanju usluga. To je vrlo značajno, jer znači da koncentracija može nastati i kada društva nisu statusnopravno povezana, već za nju može dostajati i povezanost na obveznopravnoj osnovi. Drugim riječima, i kada između društava nema statusnopravnih veza, koje su prijeko potrebna pretpostavka da bi bilo riječ o povezanim društvima u smislu odredaba ZTD-a, ona mogu biti povezana na obveznopravnoj osnovi tako da to

¹¹ V. čl. 533. st. 1. ZTD-a.

¹² V. čl. 14. Zakona o bankama.

¹³ Čl. 473. ZTD-a.

¹⁴ V. čl. 475. st. 1. ZTD-a.

bude odlučujuće da ih se smatra povezanimima prema pravilima prava konkurencije o koncentracijama¹⁵.

Takve posebne ugovorne sveze između društava kojima se između njih stvara ekonomska povezanost na izvorno obveznopravnoj osnovi¹⁶ naizgled nisu obuhvaćene pojmom koncentracija, jer ih ZZTN izrijeком ne navodi. No, odgovarajućim bi se tumačenjem i one mogle uključiti u izričito spomenute pojave koncentracija. Te ugovorne veze poduzetnika mogle bi smatrati pojavama koncentracija zbog okolnosti da ZZTN upućuje i na povezivanje u skladu "s drugim propisima". Iz toga bi se moglo zaključiti da koncentracijama valja smatrati i određeno ugovorno povezivanje poduzetnika, ako ono ispunjava ostale kriterije za koncentracije.

Za pretpostaviti je da je to i bila namjera zakonodavca. Ostaje, ipak, dojam da je to trebalo učiniti jasnije i nedvosmislenije. Valjalo je ili izravno navesti da, pored navedenih slučajeva, koncentracije mogu nastati i nekim oblikom užeg ugovornog povezivanja ili uključiti posebnu široku odredbu, koja ne bi dovodila do prijepora. Zaključak da i tim putem može nastati koncentracija sada je moguć tek uz ekstenzivno i nategnuto tumačenje. Zato se čini da je to nedostatak ZZTN-a.

Istodobno, međutim, valja naglasiti da određena statusnopravna veza između društava ne znači uvijek da ona čine povezana društva prema odredbama ZTD-a. To proizlazi iz okolnosti da je zakonska pretpostavka da raspolaganje većinskim udjelom ili većinskim pravom odlučivanja znači i mogućnost ostvarivanja prevladavajućeg utjecaja, oboriva pa postojanje povezanosti valja procjenjivati prema okolnostima u svakom konkretnom slučaju¹⁷. Odgovor na pitanje je li riječ o povezanim društvima kako ih određuje ZTD stoga je, barem za ovaj pojavni oblik povezanosti, odlučna za utvrđenje postoji li koncentracija.

Društva koncerna se u ZZTN-u ne spominju izričito. No, kao što je već kazano, i ona predstavljaju pojavu koncentracije temeljem činjenice da su društva koncerna jedan od oblika povezivanja društava¹⁸. Time su obuhvaćeni i ugovorni i stvarni koncern. Budući da ugovorni koncern postoji između društava koja su sklopila ugovor o vođenju poslova društva¹⁹ ili koja su priključena²⁰, priključenje se možda ne bi ni trebalo isticati kao poseban slučaj koncentracije. Do priključenja nužno može doći tek kada su društva

¹⁵ Takvo je stajalište zauzeo Savjet povodom zahtjeva za izdavanjem stručnog prethodnog mišljenja na svojoj 41. sjednici dana 30. siječnja 2001.

¹⁶ Prema propisima u EU-u time nastaje *full-function joint venture*, odnosno prema ranijoj terminologiji *concentrative joint venture*. Posrijedi je obveznopravni odnos između društava koji se temelji na ugovoru o joint ventureu, ali je on takve prirode da ugovorne strane zapravo djeluju kao jedan poduzetnik, pa ih se stoga funkcionalno promatra kao jednu gospodarsku cjelinu. V. *Commission Notice on the concept of full-function joint ventures under Council Regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings* (OJ C 66 of 2.3.1998). Tim su propisom izmijenjena ranija pravila iz *Commission Notice on the distinction between concentrative and cooperative joint ventures under Council Regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings* (OJ C 385 of 31.12.1994).

¹⁷ Usp. čl. 474. i 475. st. 2. ZTD-a.

¹⁸ Društva koncerna uređena su u ZTD-u u čl. 476.

¹⁹ Čl. 479. st. 2. reč. 1. ZTD-a.

²⁰ V. čl. 503. i 504. ZTD-a.

prethodno već bila povezana na statusnopravnoj osnovi, tako da je jedno od njih imalo prevladavajući utjecaj na drugo, a to je izričito spomenut način povezivanja društava. Ovdje se priključenje, ipak, izdvaja kao poseban slučaj koncentracije, jer je riječ o doista vrlo specifičnom pravnom institutu, kojim se ostvaruje najuži stupanj povezanosti društava, uz zadržanje njihove pravne samostalnosti. Za razliku od ugovornog koncerna, stvarni koncern postoji između društava koja su objedinjena jedinstvenim vođenjem, pri čemu nije odlučno da jedno od njih ima prevladavajući utjecaj na drugo odnosno da između njih postoji i neki oblik statusnopravne povezanosti.

Kao posebne slučajeve koncentracija ZZTN prešućuje poduzetničke ugovore. To su, pored ugovora o vođenju poslova društva, koji je uključen u pojam ugovornog koncerna, ugovor o vođenju poduzeća, ugovor o prijenosu dobiti, ugovoru o djelomičnom prijenosu dobiti, ugovor o zakupu pogona i ugovor o prepuštanju pogona²¹. Njihovo isticanje i nije neophodno, budući da su oni obuhvaćeni pojmom povezivanja društava. U izloženom se grupiranju pojava koncentracija oni ipak izričito navode, jer na to upućuje okolnost da se neki od njih uobičajeno sklapaju i između društava koja nisu već otprije statusnopravno povezana, pa ona to postaju tek sklapanjem odgovarajućeg ugovora. Unatoč tome, valja kazati da je, zbog posebnih obilježja poduzetničkih ugovora i njihovih dalekosežnih učinaka, ipak manje vjerojatno da će doći do koncentracije banaka kroz sklapanje poduzetničkih ugovora, ako otprije nije ostvaren neki drugi oblik statusnopravnog povezivanja poduzetnika koji su banke.

U ZZTN-u nije određeno da koncentracija nastaje i bilo kojim drugim načinom prijenosa imovine, pored onih koje je izričito nabrojio. Takvo bi šire određenje bilo pravilnije za odgovarajuću kontrolu i sprečavanje koncentracija, kojima se narušava slobodno tržišno natjecanje, što uostalom i jest smisao toga propisa. Primjerice, do koncentracije moglo bi doći tako da jedan poduzetnik stekne poduzeće drugoga poduzetnika, pa se u tom slučaju koncentracija odvija između stjecatelja poduzeća i toga poduzeća. Tada, zapravo, dolazi do prijenosa imovine s onoga tko poduzeće otuđuje na osobu koja to poduzeće stječe²². Pritom valja naglasiti da prijenos poduzeća ne mora uvijek značiti da se prenosi sva imovina nekog poduzetnika, nego to može biti i prijenos bitnog dijela njegove imovine ili onoga dijela imovine koji je prijeko potreban za obavljanje dijela njegovoga poslovanja koji čini zatvorenu i samodostatnu ekonomsku cjelinu. Na primjer, ako se neko trgovačko društvo bavi proizvodnjom osvježavajućih napitaka i dječje hrane, ono može prenijeti na drugoga svoje cjelokupno poslovanje u odnosu na dječju hranu, a i dalje ostati nositelj poduzeća koje se bavi proizvodnjom osvježavajućih napitaka. Tada bi se trebalo smatrati da je došlo do koncentracije između poduzetnika koji je stjecatelj svega onoga što je potrebno za proizvodnju dječje hrane i poduzeća koje se time bavi, a dotada je to poduzeće bilo u sastavu trgovačkog društva. U tom primjeru trgovačko društvo ostaje izvan koncentracije, jer ono nešto otuđuje i ne koncentrira se, nego upravo suprotno.

²¹ Ugovor o vođenju poduzeća predviđen je u čl. 479. st. 1. reč. 3. ZTD-a, a ostali poduzetnički ugovori u čl. 480. ZTD-a.

²² V. čl. 552. ZTD-a.

Na temelju opisanoga, koje se pojave odnosno poslovne transakcije spominju kao koncentracije, moglo bi se kazati da su koncentracije različiti oblici povezivanja i udruživanja poduzetnika, usmjereni na stvaranje ekonomski jedinstvenog subjekta. Pritom istodobno ne nastaje uvijek i pravno jedinstveni subjekt, već u nekim koncentracijama poduzetnici zadržavaju svoju pravnu samostalnost.

Za koncentracije banaka samo su neki oblici koncentracija osobito važni. Može se očekivati da neke pojave koncentriranja po prirodi stvari, zbog specifičnosti bankarske djelatnosti, vjerojatno uopće neće biti zastupljene ili će imati manje značenje. U praksi su najčešći slučajevi koncentracije banaka kroz neke od statusnih promjena (pripajanje i spajanje) ili kroz preuzimanje, tj. stjecanje prevladavajućeg utjecaja. Svakako, za koncentracije banaka čini se bitnim istaknuti njihovu temeljnu odrednicu, a to je da svaka koncentracija predstavlja neki oblik povezivanja ili udruživanja poduzetnika koji su banke te da se time postiže neki stupanj ekonomskog zajedništva između društava koja su na izvjestan način sudjelovala odnosno bila predmetom transakcije²³, kojom nastaje koncentracija. Za pravo je konkurencije ključno mjerilo upravo nastanak ekonomskog jedinstva između sudionika neke transakcije, a pritom je sporedno nastaje li time i jedinstveni pravni subjekt. Dapače, u ocjeni koncentracije odnosno prilikom donošenja odluke o tome je li ona dopuštena ili nije jednako se postupa s onim transakcijama koje dovode do stvaranja jednog pravnog subjekta kao i s onima kod kojih se to ne događa pa društva, sudionici koncentracije, zadržavaju svoju pravnu samostalnost. Razlike pri ocjenjivanju nastaju samo utoliko ukoliko se pojedinim pravnim oblicima koncentracija postižu različiti stupnjevi ekonomskog povezivanja sudionika koncentracija.

3. Motivi koncentracije banaka i okolnosti koje ih potiču

Poduzetnici pribjegavaju koncentracijama kada to iziskuju potrebe gospodarskog poslovanja. Koncentracije su jedno od najvažnijih sredstava kojima se društva prilagođavaju promjenama na tržištu. Jedino tako ona mogu odgovoriti na uvijek nove tržišne izazove. Pored toga, trajna težnja društava za poboljšanjem vlastitoga tržišnog

²³ Ugovorne su strane transakcija, čiji učinci dovode do koncentracija, u pravilu trgovačka društva koja obavljaju bankarsku djelatnost, a između tih društava se koncentracije i stvaraju. To je, primjerice, slučaj s pripajanjem i spajanjem. No, ako koncentracija nastaje zbog postizanja prevladavajućeg utjecaja nekog društva u odnosu na drugo društvo zbog stjecanja određenog broja dionica toga društva ili prava glasa u njemu (preuzimanje), ugovorne su strane transakcije koja dovodi do koncentracije raniji imatelj dionica društva i osoba koja te dionice stječe. Važno je naglasiti da koncentracija ne nastaje između ugovornih strana pravnoga posla, već između stjecatelja dionica i trgovačkog društva (poduzetnika banke), o čijim je dionicama riječ. Raspolagatelj dionica ostaje izvan toga novostvorenog odnosa. Iz toga se razloga činilo potrebnim istaknuti da se koncentracija može ostvariti između sudionika transakcije, koja je temelj koncentracije ili između jednog od sudionika transakcije, stjecatelja dionica nekog društva, i toga društva. U tome se smislu ističe da se koncentracijom postiže ekonomsko jedinstvo između društava, koja su sudjelovala u nekoj transakcije ili je jedno od njih bilo predmetom transakcije, jer se raspolagalo njegovim dionicama.

Spomenuto razlikovanje između sudionika koncentracije, s jedne strane, te ugovornih strana pravnoga posla koji je doveo do koncentracije, s druge, bitno je radi utvrđivanja tko je obveznik prijave koncentracije. Prema odredbi čl. 22. st. 2. ZZTN-a obveznici podnošenja prijave namjere provedbe koncentracije su svi sudionici koncentracije ili poduzetnik koji bi koncentracijom stekao prevladavajući utjecaj prema odredbama ZTD-a, a Pravilnikom o načinu vođenja upisnika o koncentracijama (Narodne novine br. 30/1997) pobliže je određeno u čl. 6. koja je osoba to dužna učiniti u konkretnoj koncentraciji.

položaja ogleda se i u njihovom nastojanju da ekonomski ojačaju. To se postiže transakcijama, koje obilježava okupljanje kapitala i sveukupnih gospodarskih potencijala. Svrha je svake takve transakcije stvaranje ekonomskog jedinstva dotada ekonomski samostalnih društava.

Koncentracija dovodi uvijek do nastanka relativno većih poduzetnika pa se smatra dijelom postupka rasta i razvoja poduzetnika²⁴. To omogućava društvima, koja sudjeluju u koncentracijama, da zauzmu povoljniji položaj na tržištu, jer zajedno, djelujući kao ekonomska cjelina, postaju ekonomski snažnija. Poduzetnici transakcijama koje dovode do koncentracija nastoje bolje iskoristiti svoje proizvodne, uslužne, trgovačke, personalne, financijske i druge gospodarske izvore i tako postići pozitivne sinergijske učinke²⁵.

Tako, primjerice, povezivanje dotada samostalnih poduzetnika može doprinijeti smanjenju administrativnih troškova upravljanja, posebno ako dolazi do pravnog objedinjavanja više poduzetnika u jedan pravni subjekt. Administrativni su troškovi upravljanja jednim društvom, ma koliko veliko i ekonomski snažno ono bilo, načelno manji od troškova upravljanja dvaju odvojenih društava. Značajan motiv koncentriranja može biti nastojanje da se bolje iskoriste upravljački potencijali dvaju društava. Društva očekuju da će zbog spajanja odnosno pripajanja sada udruženi management zajednički uspjeti u nastojanju da društvo učine kompetitivnijim nego što je ranije bilo ikoje od njih, obzirom da se može pretpostaviti da će udruženo djelovanje više uspješnih voditelja poslova dovesti do boljih rezultata negoli njihovo ne samo samostalno, nego i konkurirajuće djelovanje.

Koncentracije mogu biti horizontalne, vertikalne i konglomeratne. Ako se proizvodi odnosno usluge sudionika koncentracije smatraju zamjenjivim, riječ je o horizontalnoj koncentraciji. To, drugim riječima, znači da su društva, između kojih nastaje koncentracija ranije bili izravni konkurentni na određenom tržištu. Vertikalna je koncentracija posrijedi, ako su proizvodi odnosno usluge sudionika koncentracije komplementarni, što znači da društva prethodno nisu neposredno konkurirala, a da su po svojim proizvodima odnosno uslugama bila upućena jedno na drugo. Konglomeratne koncentracije ne mogu se podvesti ni pod koju od spomenutih kategorija, jer proizvodi njihovih sudionika odnosno usluge koje oni pružaju nisu ni zamjenski niti komplementarni. Premda ih propisi tako uvijek izričito ne razlikuju, opisani je način uobičajeni oblik raspoređivanja koncentracija, a važan je u fazi ocjene dopuštenosti koncentracija, posebno prilikom utvrđivanja mjerodavnog tržišta. Ako je riječ o koncentracijama banaka, one su redovito horizontalne, jer dolazi do povezivanja više poduzetnika banaka koje se bave istom djelatnošću. No, sve više je svjetski trend koncentriranja velikih financijskih institucija, kojima nastaju grupe uključene u različite

²⁴ KASSAMALI, Reyez A, "From Fiction to Fallacy: Reviewing the E.C. Merger Regulation's Community-Dimension Thresholds in the Light of Economics and Experience in Merger Control", E.L.Rev. 21 (1996) 2: 91.

²⁵ Usp. GILSON, Ronald J. - BLACK, Bernard S. *The Law and Finance of Corporate Acquisitions*. Westbury 1995²: 258 i dalje. Pod sinergijskim se učincima razumijeva fenomen da je rezultat zajedničkog, udruženog djelovanja pojedinačnih dijelova veći i bolji od zbroja ukupnih rezultata postignutih samostalnim djelovanjem tih dijelova.

sektore financijske industrije²⁶. Ruše se granice, koje razdvajaju različite dijelove poslovanja financijskog sektora, posebice poslovanje s građanima, investicijsko bankarstvo i osiguranje. Rezultat nadilaženja nacionalnih granica i regulatornih ograničenja je nastajanje financijskih konglomerata.

Prethodno su navedeni neki od općenitih razloga koji dovode do koncentracija poduzetnika. Oni u pravilu vrijede i kada je riječ o koncentriranju banaka, ali u bankarskoj su djelatnosti određeni motivi napose izraženi. To je prvenstveno izraz specifičnosti poslova koje banke obavljaju²⁷, osjetljivosti te djelatnosti, važnosti koji banke imaju u gospodarskom životu, izloženosti banaka rizicima²⁸, koji zahtijevaju i posebna pravila koja vrijede za banke.

Za banke vrijede ista pitanja pružanja usluga potrošačima, sve je važnije pružiti brzu i kvalitetnu uslugu, a to za mnoge od njih postaje problem i opterećenje. Banke su usmjerene na istu tehnologiju, a susreću sa silama globalizacije i tehnoloških izmjena, te moraju ulagati visoke iznose u vlastiti informatičko tehnološki sustav. Elektronička revolucija također iscrpljuje tradicionalnu ulogu banke kao posrednika između uzajmljivača i pozajmljivača novčanih sredstava, te smanjuje bankarske prihode. Tako su banke prisiljene na nužno i često puta hitno smanjivanje troškova, pa koncentracija s drugom bankom postaje privlačna opcija.

Prednosti informatičke tehnologije istodobno otvaraju nova pitanja. Proširuju se kanali isporuke usluga. On-line bankarstvo, u svim svojim oblicima, kao i cyber-poslovnice, dobijaju sve više na važnosti. Tehnologija sa svim svojim inovacijama je nešto što je prisutno kako u svakidašnjem životu, tako i u bankarskom poslovanju, a na bankama je izazov kako ju prihvatiti i učiniti svojom prednošću, na korist svojih potrošača.

Nadalje, posebno u EU-u, ekonomsko, monetarno i financijsko jedinstvo implicira povećano tržišno natjecanje između banaka i prisiljava ih na iznalaženje načina smanjenja troškova i povećanje prihoda. To dovodi do težnje za povećanjem tržišnih udjela, drugim riječima do nastojanja da se banke sve više koncentriraju. Postoje mišljenja da bi se bankarska i osiguravateljna industrija s vremenom mogle konsolidirati

²⁶ V. *Mergers and Acquisitions Involving the EU Banking Industry - Facts and Implications*, European central Bank, 2000, posebno str. 9. i 13-14.

²⁷ Najjednostavnije rečeno, ključna uloga banke je preuzimanje depozita javnosti, te njihovo pozajmljivanje, uglavnom na dugoročnoj osnovi onima koji trebaju kredit, odnosno povezivanje novčano suficitarnih i novčano deficitarnih jedinica. S gledišta banke, preuzeti depoziti predstavljaju njene obveze, a istodobno izvore sredstava, a odobreni krediti su potraživanja banke i čine dio njene imovine. Uloga je banke konverzija kratkoročnih izvora sredstava u dugoročna sredstva.

²⁸ Banke su u svom poslovanju izložene brojnim rizicima – kreditni rizik, tržišni rizik, rizik poslovanja. Moderna financijska tržišta i financijski proizvodi uvode i nove bankarske rizike. Propast jedne banke može biti zarazna, odnosno propast jedne može poljuljati pouzdanje štediša i u sigurnost drugih banaka, jer su banke izložene jedna prema drugoj kroz kredite i kratkoročne pozajmnice. Studija Banke za međunarodna poravnanja pokazala je da ranjivost banke ovisi o tome koliko su obilježja njenog portfolia slične karakteristikama portfolia poduzetnika koji propada, te o direktnoj izloženosti prema tržištima u problemima. V. *CH Furfine Interbank Exposures: Quantifying the risk of contagion – BIS working Paper*, 7 June 1999, <http://www.bis.org> (posjećeno 23.7.2001.).

u približno 15 svjetskih mega-društava, te da će se financijske institucije koje uskoro ne pristupe jednom od oblika koncentracija, ne povećaju svoju veličinu i ne zadrže tržišni udio, naći u izuzetno teškom položaju.²⁹ Postoje i mišljenja da bi banke mogle postati premale da se efektivno natječu kako u proizvodnoj, tako i u zemljopisnoj dimenziji svog poslovanje. U brojnim zemljama, vlade i regulatorna tijela čak i potiču koncentracije banaka, ne stoga što bi banke tako postale bolje, sigurnije ili profitabilnije, već stoga što će se tako moći natjecati na međunarodnim tržištima, prvenstveno s američkim ili europskim bankama. Drugim riječima, može se protumačiti i da to znači da je najbolji put stvaranja lokalnih banaka, koje su sposobne natjecati se na međunarodnim tržištima, upravo dopustiti međunarodnim bankama da se natječu na lokalnim tržištima³⁰.

4. Nedostaci koncentracije banaka

Podaci pokazuju da je broj koncentracija banaka sve veći, a da je posebno izraženo koncentriranje banaka na međunarodnoj razini³¹. Rastući trend nastanka bankarskih koncentracija dovodi do smanjenja broja natjecatelja na tržištu. Natjecatelji istodobno postaju ekonomski snažniji i veći, a u pokušaju da se na tržištu održe nastoje pronaći partnera za potencijalno povezivanje. Sve to pospješuje nove koncentracije.

Opće je pravilo, iskazano kroz pravo konkurencije, da koncentracije mogu oslabiti tržišno natjecanje, a tako u konačnici i oštetiti potrošače. To vrijedi i za koncentracije banaka. Veće banke nisu nužno sigurnije od malih. U svezi s istim, kao dodatna negativnost nameću se i slučajevi nastanka banaka veličine "too big to fail" – financijskih institucija koje su toliko velike da njihove aktivnosti predstavljaju značajan udio u platnom sustavu zemlje, u procesu odobravanja kredita, te u drugim financijskim ulogama. Rezultat toga je da bi bilo kakav bitan poremećaj u poslovanju takve institucije, imao ozbiljan utjecaj na financijska tržišta te zemlje. Posljedica "too big to fail" čimbenika je da zemlja štiti poslovanje takvih institucija i njihovih klijenata na način koji se ne jamči i ostalim natjecateljima.

Najave koncentracija banaka nužno nose i obećanja u smislu veće efikasnosti, bolje diversifikacije, jačeg tržišnog natjecanja na lokalnim tržištima. U brojnim slučajevima, ova su obećanja, posebice kad je preuzimatelj platio visoku cijenu i uspio efektivno riješiti post-koncentracijske organizacijske probleme, postala i stvarnost. Međutim, studije i istraživanja pokazuju da takva obećanja, posebice u smislu povećane efikasnosti i znatnih poboljšanja u smislu diversifikacije, nisu uvijek ispunjena, odnosno da su koristi najmanje za sektor građanstva na lokalnim bankarskim tržištima. Često povećana profitabilnost koja bi trebala rezultirati iz koncentracije ostaje samo puka iluzija³².

²⁹ V. o tome u: "Issues for consideration in mergers and takeovers from a regulatory perspective", Gill Marcus, Speech at the Institute for International Research 9th Annual Conference, Johannesburg, 18 July 2000, <http://www.bis.org> (posjećeno 23.7.2001.).

³⁰ *Ibid.*

³¹ V. npr. podatke u *Mergers and Acquisitions Involving the EU Banking Industry - Facts and Implications*, op. cit. u bilj. br. 26: 10, 15, 16.

³² Studije Banke za međunarodna poravnanja pokazuju da je profitabilnost banaka, unatoč cijeloj poplavi koncentracija, pala u 12 zemalja, uglavnom zbog toga što su preuzimatelji, s jedne strane, skloni plaćanju

Povećano tržišno natjecanje može dovesti do povećanog rizika u poslovanju, te tako narušiti stabilnost bankarskog sustava. Visoki stupanj koncentriranosti unutar bankarskog sustava može dovesti do relativno visokih cijena bankarskih usluga. Međutim, teško je uspoređivati cijene prije i poslije koncentracije unutar bankarskog sektora zbog utjecaja drugih čimbenika, kao što su različite politike središnjih banaka i inflatorna očekivanja.

Svakako, restrukturiranje bankarskog sektora i njegovo koncentriranje predstavlja izazov kako za banke, tako i za odgovarajuća regulatorna tijela, bila to središnja banka ili pak posebno tijelo zaduženo za tržišno natjecanje. Uloga regulatornih tijela, pa tako i Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja (dalje u tekstu - Agencija), nije u ocjenjivanju mudrosti odluka managementa i poslovne strategije banaka, već u otklanjanju zapreka slobodnom tržišnom natjecanju, sprečavanja njihovoga nastanka, a s tim u svezi u osiguravanju pravilne ocjene, a time i odluke u svezi s bankarskim koncentracijama s aspekta osiguravanja slobodnog tržišnog natjecanja.

5. Prijava koncentracija banaka

Svaka koncentracija ne treba se prijaviti tijelu koje je zaduženo za zaštitu slobodnog tržišnog natjecanja. Propisi određuju prag veličine poduzetnika, prema kojemu se utvrđuje je li poduzetnik dovoljno velik, odnosno da li je njegova poslovna aktivnost dovoljno velika i značajna da bi postao predmet razmatranja tijela za zaštitu tržišnog natjecanja. Tako taj prag predstavlja granicu razdvajanja poduzetnika na one koji su glede koncentracija pod kontrolom tijela za zaštitu tržišnog natjecanja i na one koji to još nisu. Slijedom toga, propisivanjem koja je to veličina poduzetnika pa je potrebno njegovo koncentriranje posebno ocjenjivati, očituje se i određena politika konkurencije, jer se time zapravo iskazuje koje se poduzetnike smatra nedovoljno značajnima i gospodarski snažnima da bi mogli bitno ili trajno poremetiti slobodno tržišno natjecanje.

Odredba čl. 22. st. 1. ZZTN-a predviđa da poduzetnici namjeru provedbe koncentracije moraju prijaviti Agenciji ako (i) ukupan godišnji promet svih poduzetnika sudionika koncentracije, ostvaren prodajom robe i usluga, prelazi iznos od 700.000.000,00 kuna u obračunskom razdoblju koje je prethodilo koncentraciji i (ii) ukupan godišnji promet svakog ili najmanje dva poduzetnika sudionika koncentracije, ostvaren prodajom robe i usluga, prelazi iznos od 90.000.000,00 kuna u obračunskom razdoblju koje je prethodilo koncentraciji³³.

za preuzimanje cijene koja je viša od realne vrijednosti onoga što se stječe, a s druge, što su skloni potcjenjivanju organizacijskih problema. V. *CH Furfine Interbank Exposures: Quantifying the risk of contagion – BIS working Paper*, op. cit. u bilj. br. 28.

³³ Odredba čl. 22. st. 1. otvara mogućnosti za dvojako tumačenje. S jedne strane, moguće je shvatiti da oba uvjeta moraju biti ispunjena kumulativno, a s druge strane, moguće je i tumačenje da je za obvezu prijave koncentracije dovoljno da samo jedan od uvjeta bude ispunjen. Potonje shvaćanje čini se gramatički pravilnijim, polazeći od dikcije odredbe čl. 22. st. 1. U skladu s time je i bila ranija praksa Agencije. Unatoč tome, polazeći od ideje da se Agencija mora usredotočiti na koncentracije većega opsega, koje potencijalno mogu značiti veću opasnost za narušavanje slobodnog tržišnog natjecanja, Savjet je na svojoj 41. sjednici održanoj dana 30. siječnja 2001. godine donio zaključak prema kojemu obveza namjere prijave

Iz te odredbe zaključuje se da se koncentracija ne prijavljuje tek kada je obavljena i kada su poduzetnici, između kojih ona nastaje, već na određeni način povezani odnosno udruženi. Dužnost je poduzetnika, sudionika koncentracije, da prijave već namjeru provedbe koncentracije. Ideja je toga pravila da se na potencijalne pojave koncentracija djeluje preventivno, a ne tek u času kada su one već ostvarene i počinju proizvoditi učinke na tržišno natjecanje. Kada bi se koncentracija prijavljivala naknadno, nakon dovršetka odvijanja transakcije, koja je temelj nastanka koncentracije, uopće se ne bi postizao smisao njihove kontrole. Ako je takvo djelovanje koncentracije, slobodno tržišno natjecanje bi već bilo značajno ili trajno ograničeno ili ukinuto, a to bi značilo da je položaj potrošača, čijoj je zaštiti kontrola koncentracija prvenstveno namijenjena, već ugrožen. Te se posljedice koncentracija ne bi mogle u potpunosti i jednostavno djelotvorno ukloniti. Stoga je napose razuman zahtjev da se koncentracija prijavljuje unaprijed odnosno da se prijavljuje namjera njene provedbe³⁴.

Unatoč tome što poduzetnici namjeru provođenja koncentracije moraju prijaviti samo ako bi koncentracija imala određeni opseg, koji je određen prema ukupnom godišnjem prometu poduzetnika, one koncentracije čiji su sudionici poduzetnici koji ne dosižu zakonom propisane pragove određene veličinom godišnjeg prometa³⁵, Agencija ipak može ocjenjivati. Naime, mjerila iz čl. 22. st. 1. ZZTN-a određuju minimalne granice za obvezu poduzetnika da prijave provedbu neke koncentracije, jer valja smatrati da je riječ o koncentraciji koja već svojom veličinom, zbog veličine poduzetnika, stvara pretpostavku da može biti opasna za slobodno tržišno natjecanje. Istodobno, međutim, imperativna odredba čl. 21. st. 2. ZZTN-a zahtijeva da se zabranjenom proglasi svaka svaka ona koncentracija koja dovodi do jačanja postojećeg ili stvaranja novog monopolističkog ili vladajućeg položaja poduzetnika, ako se njome tržišno natjecanje značajno ili trajno ograničava ili ukida. Shodno tome, ocjena je da Agencija ima ovlasti u opravdanim slučajevima po službenoj dužnosti započeti postupak ocjene onih koncentracija za koje postoji vjerojatnost da su u suprotnosti s odredbom čl. 21. st. 2. ZZTN-a, čak i kada takve koncentracije ne ispunjavaju uvjete za obveznu prijavu namjere njihove provedbe od strane sudionika koncentracije prema čl. 22. st. 1. ZZTN-a. U tom slučaju Agencija ne poziva sudionike koncentracije da koncentraciju prijave, nego vodi postupak na način da od sudionika traži podatke koje ocijeni potrebnim, pa ako utvrdi da nije riječ o zabranjenoj koncentraciji u smislu čl. 21. st. 2. ZZTN-a, obustavit će postupak zbog nepostojanja uvjeta za njegovo daljnje vođenje³⁶.

Glede koncentracije banaka, valja kazati da ZZTN nema posebnih pravila o obvezi njihove prijave prema veličini poduzetnika. Dakle, vrijedilo bi pravilo o

koncentracije postoji ako su istodobno ispunjena oba uvjeta određena u čl. 22. st. 1. ZZTN-a. Taj zaključak bliži je teleološkom tumačenju, a pored toga je u skladu s odgovarajućom komparativnom praksom.

³⁴ *De lege ferenda* bi ZZTN ili provedbeni propis trebali posebno urediti postupak prijave namjere provođenja koncentracije, napose rokove u kojima to treba učiniti, od kada se računa rok (npr. sklapanje predugovora, sklapanje ugovora pod suspenzivnim uvjetom donošenja pozitivne odluke Agencije itd.), propisati kazne ako se to ne učini itd.

³⁵ Ukupan godišnji promet utvrđuje se prema financijskim izvješćima poduzetnika u obračunskom razdoblju koje je prethodilo koncentraciji, u skladu s odgovarajućim računovodstvenim propisima.

³⁶ Iznesena stajališta utvrdio je Savjet na svojoj 44. sjednici održanoj dana 24. travnja 2001. godine.

godišnjem prometu banaka. S druge strane, Pravilnik o vođenju upisnika o koncentracijama u smislu godišnjeg prometa banaka upućuje na njihovu bilancu³⁷.

Do 30. siječnja 2001. Agencija je pri utvrđivanju godišnjeg prometa banaka u smislu kontrole koncentracija koristila kriterij jedne desetine ukupne aktive banke, sukladno odredbama izvornog teksta čl. 5. st. 3. toč. (a) Uredbe Vijeća ministara Europske Unije 4064/89³⁸. Praksa, koja je slučajevima koncentracija banaka u Hrvatskoj bila naročito bogata tijekom 2000. godine, pokazala je određene nedostatke takvog principa utvrđivanja godišnjeg prometa banke. Na 41. sjednici Savjeta, održanoj 30. siječnja 2001, odlučeno je da se rečeni kriterij zamijeni kriterijom "aktivne aktive", odnosno vrijednošću aktive umanjene za iznos materijalne i nematerijalne imovine i ulaganja. Stav Savjeta za zaštitu tržišnog natjecanja i stručne službe Agencije bio je da veličina aktive umanjena za vrijednost fiksne imovine i ulaganja bolje odražava veličinu i ekonomsku snagu banke u smislu interesa Agencije kao nadležnog regulatornog tijela, te da se time adekvatnije ostvaruje uloga prava konkurencije. Naime, pozicije fiksne imovine, materijalne i nematerijalne, kao i ulaganja banke u povezana trgovačka društva mogu se promatrati kao imobilizirana aktiva, vezana aktiva, odnosno aktiva kojom banka nije stvarno prisutna na mjerodavnom tržištu, a to je tržište univerzalnog bankarstva. Pri tome treba napomenuti da namjera nije bila da se točno utvrdi godišnji promet banke iz bilance, o kojem govori ZZTN u čl. 22. st. 1, nego utvrđivanje relevantne veličine za potrebe Agencije u smislu kontrole koncentracija banaka.

Kako je u smislu odredbi SSP-a obveza Hrvatske da uskladi svoje pravo konkurencije s pravom EU-a, došlo se do zaključka da bi valjalo što prije usvojiti važeća mjerila za koncentraciju banaka koja vrijede u praksi EU-a i koja su se pokazala odgovarajućim. Stoga je na 47. sjednici Savjeta, održanoj, 17. srpnja 2001. godine, odlučeno da se kao ekvivalent ukupnom godišnjem prihodu poduzetnika sudionika koncentracije, kada je riječ o koncentraciji banaka, prihvati kriterij "ukupnog prihoda iz redovnog poslovanja banke u godini koja prethodi koncentraciji". Taj je kriterij u skladu s odredbama Uredbe Vijeća ministara broj 1310/97 od 30. lipnja 1997. godine³⁹, koja donosi amandman na čl. 5. stavak 3. Uredbe Vijeća Ministara 4064/89 na način da se dotadašnji kriterij jedne desetine aktive u smislu godišnjeg prometa kreditnih institucija mijenja u ukupni prihod kreditnih i financijskih institucija. Slijedom toga, aktualna je praksa Agencije da se godišnji promet banke utvrđuje prema ukupnom prihodu iz redovnog poslovanja banke u godini koja prethodi koncentraciji, pri čemu taj ukupni prihod iz redovnog poslovanja banke, u skladu s Odlukom Hrvatske narodne banke o statističkom izvješću za banke⁴⁰, uključuje ukupni kamatni prihod, ukupni nekamatni prihod te troškove rezervirane za gubitke, pod uvjetom da je vrijednost potonjih negativna.

6. Ocjena koncentracije banaka

³⁷ V. čl. 7. st. 2. toč. 8. Pravilnika.

³⁸ *Council Regulation (EEC) No 4064/89 of 21 December 1989 on the control of concentrations between Undertakings*, OJ 1990 L 395.

³⁹ *Council Regulation (EC) No 1310/97 of 30 June 1997 amending Regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings*, OJ 1997 L 180.

⁴⁰ Narodne novine br. 57/1999, 3/2001.

Da bi neka koncentracija bila zabranjena, moraju biti ispunjene pretpostavke da se njome stvara novi i jača postojeći ili vladajući položaj poduzetnika na tržištu te da se time slobodno tržišno natjecanje značajno ili trajno ograničava ili ukida. Iz toga pravila nameće se zaključak da koncentracija nije nedopuštena *per se*, nego samo ako je ona takve prirode da značajno ili trajno ograničava ili ukida tržišno natjecanje. Drugim riječima, čak i kada je koncentracija vrlo velika, jer sudionici u njoj imaju značajnu tržišnu snagu i značajan udio na tržištu, ona neće nužno biti zabranjena, ako ju ne obilježavaju nedopuštene posljedice s obzirom na slobodno tržišno natjecanje.

Prilikom procjene je li konkretna koncentracija dopuštena ili nije odnosno stvara li takve učinke da se slobodno tržišno natjecanje značajno ili trajno ograničava ili ukida uzimaju se u obzir konkretne okolnosti pojedinog slučaja. Da bi se donošenje konačnog suda o tome učinilo jednostavnijim i time olakšala primjena navedenih općenitih kriterija, ZZTN primjerice određuje koje elemente Agencija uzima u obzir pri ocjeni je li koncentracija dopuštena⁴¹.

Ta opća pravila ZZTN-a vrijede i kada se namjerava provesti koncentracija banaka. Posebni pravila za banke ZZTN nema. Međutim, Zakon o bankama propisuje da je za stjecanje dionica čiji ukupni nominalni iznos čine svakih deset posto temeljnoga kapitala banke, a koje daju pravo glasa u glavnoj skupštini banke, potrebna suglasnost Hrvatske narodne banke (dalje u tekstu - HNB)⁴². Postavlja se pitanje odnosa nadležnosti HNB-a glede stjecanja dionica banke i Agencije s obzirom na donošenje odluke o dopuštenosti koncentriranja banaka. Kako nema pravila koje bi isključivalo nadležnost Agencije da ocjenjuje dopuštenost koncentracije banaka, logično se nameće zaključak da je pravo i dužnost Agencije da se bavi tim pitanjem. Ovlast HNB-a je s jedne strane uža, a s druge strane šira. Uža je utoliko što HNB očito ne ispituje dopuštenost koncentriranja s motrišta prava konkurencije, nego prvenstveno polazeći od svoje uloge provođenja opće monetarne politike. No, upravo je stoga njena nadležnost i šira, jer onu koncentraciju banaka koju Agencija ocijeni dopuštenom, HNB sa svoje strane može zabraniti, ako se njenim posljedicama negativno utječe na monetarna pitanja i monetarnu neovisnost, unatoč tome što ta koncentracija s motrišta ZZTN-a i slobodnog tržišnog natjecanja nema učinaka koji bi ju činili zabranjenom.

De lege ferenda, glede odnosa Agencije i HNB-a u svezi s koncentracijama banaka moguće je nekoliko rješenja. Moglo bi se odrediti da je za koncentracije banaka jedino nadležna Agencija ili pak da se odlučivanje o dopustivosti koncentracija banaka prepusti isključivoj nadležnosti HNB-a, pri čemu bi bila isključena ikakva uloga Agencije. Na posljetku, bilo bi moguće i da se odredi da oba regulatorna tijela zajednički donose odluku o tome treba li neku koncentraciju banaka dopustiti ili ju treba zabraniti⁴³.

⁴¹ Čl. 24. ZZTN-a.

⁴² Čl. 27. st. 1. Zakona o bankama. V. i čl. 27. st. 2. te čl. 28-30. Zakona o bankama. Sa stjecanjem dionica banke od strane jedne osobe izjednačuje se slučaj kada ih stječe više osoba koje su povezane u smislu čl. 26. zakona o bankama.

⁴³ U posebnim djelatnostima pristup hrvatskog zakonodavca tome pitanju dosada je bio različit. Primjerice, za odlučivanje o pitanjima tržišnog natjecanja poduzetnika u području telekomunikacija nadležan je Hrvatski zavod za telekomunikacije (v. čl. 5. i 31-41. Zakona o telekomunikacijama, Narodne novine br. 67/1999, 128/1999). Kada je riječ o poduzetnicima koji se bave pitanjima osiguranja, rješenje je slično

Premda je u nadležnosti HNB-a da, između ostaloga, nadzire banke, ne čini se valjanim rješenjem da se HNB-u dade isključiva ovlast da odlučuje o koncentracijama banaka. Agencija je ipak tijelo koje se prvenstveno bavi pitanjima tržišnog natjecanja, za to je posebno osposobljeno te bi bilo adekvatnije rješenje da se njoj prepusti odluka o tome treba li neku koncentraciju banaka dopustivosti ili ju treba zabraniti. Slijedom toga, a radi pravne sigurnosti, odgovarajuće bi propise valjalo izmijeniti na taj način da bude posve jasno određeno koji su okviri nadležnosti HNB-a odnosno Agencije u odnosu na koncentraciju banaka. Čini se ispravnim kazati da bi izričito trebalo propisati da je prethodna odluka Agencije o tome da je koncentracija dopuštena trebala biti pretpostavka uz koju bi HNB potom mogla dati svoju suglasnost da netko stekne deset ili više posto dionica koje daju pravo glasa u glavnoj skupštini banke. Agencija bi koncentraciju procjenjivala, dakako, sa stajališta prava konkurencije i osiguravanja slobodnog tržišnog natjecanja, dok bi uloga HNB-a bila da dade suglasnost za stjecanje određenog udjela u banci dioničkom društvu odnosno da tu suglasnost uskrati u skladu sa svojom ulogom u stvaranju i nadzoru nad monetarnom politikom.

Posebnu iznimku od pravila da je koncentracija zabranjena, čak ako su za to ispunjene zakonske pretpostavke predstavlja slučaj kada bankarska ili druga financijska organizacija ili osiguravajuće društvo, u čiju djelatnost ulaze poslovi kupnje i prodaje dionica za svoj račun ili za račun drugih osoba, dionice stekne privremeno, kako bi ih dalje prodala pa to doista i učini u roku od 24 mjeseca⁴⁴. Navedenim se pravilom utvrđuje da banke i druge financijske organizacije te osiguravajuća društva mogu slobodno obavljati poslove kupnje i prodaje dionica, utoliko ukoliko su te djelatnosti dio njihovoga predmeta poslovanja. To jasno proizlazi iz zahtjeva da se na taj način stečene dionice moraju otuđiti. Uz te su okolnosti spomenute pravne osobe u potpunosti izuzete iz dosega primjene pravila ZZTN-a o koncentracijama i njihovoj kontroli te eventualnoj zabrani. Takvo je opredjeljenje i sasvim logično, budući da bi se u protivnom onemogućili odgovarajući poslovi banaka, drugih financijskih institucija te osiguravajućih društava, čime bi se ih spriječilo u obavljanju njihovih djelatnosti. Svakako, međutim, valja naglasiti da se opisano izuzeće ne odnosi na slučajeve kada banke i druge financijske organizacije te osiguravajuća društva dionice ne otuđe u propisanome roku ili pak ako stječu dionice u svoje ime i za svoj račun s namjerom da ih zadrže, kako bi prema pravilima ZTD-a ostvarile prevladavajući utjecaj na društvo o čijim je dionicama riječ.

7. Praksa koncentracije banaka u EU

Opći propis za pitanja koncentracija u EU-u je ranije spomenuta Uredba Vijeća Ministara 4064/89⁴⁵. U sada važećem čl. 5. st. 3. toč. (a) toga propisa navodi se da će kod

onome koje vrijedi za banke, jer Zakon o osiguranju (Narodne novine br. 46/1997 (pročišćeni tekst), 116/1999) ne isključuje nadležnost Agencije, ali se tim propisom posebno propisuje ovlast Direkcije za nadzor društava za osiguranje da dade suglasnost na stjecanje dionica dioničkog društva za osiguranje koje premašuje određeni postotak udjela u temeljnom kapitalu društva (čl. 11.).

⁴⁴ Čl. 25. ZZTN-a.

⁴⁵ Do donošenja te uredbe na koncentracije banaka primjenjivali su se Europska Komisija je dugo vremena dokazivala da se čl. 85. i 86. Ugovora o EZ-u u potpunosti primjenjuju na bankarski sektor, ali tek tijekom 1981. godine je Europski sud imao priliku to i potvrditi. U predmetu *Züchner* (172/80 *Züchner v.*

koncentracija kreditnih i drugih financijskih institucija za utvrđenje potpada li neka koncentracija glede ekonomske snage poduzetnika koji u njoj sudjeluju u krug onih koje je potrebno ocijeniti, koristiti kriterij ukupnog prihoda redovnog poslovanja kreditnih i financijskih institucija, koji uključuje prihode od kamata i slične prihode, prihode od vrijednosnih papira, prihode od dionica i drugih vrijednosnih papira s promjenjivim prinosom, prihode od sudjelujućih interesa, prihode od udjela u povezanim trgovačkim društvima, prihode od provizija, vrijednosna usklađivanja te ostale poslovne prihode. Navedene stavke obuhvaćaju sve prihode kreditnih institucija iz redovnog poslovanja sukladno *Council Directive 86/635/EEC of 8 December 1986 on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions*⁴⁶. Način izračuna poduzetničke snage da bi se utvrdilo treba li neku koncentraciju prijaviti ili ona ostaje izvan zahtjeva za prijavom pobliže uređuje *Commission Notice on Calculation of Turnover under Council regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings*⁴⁷.

Konsolidacija bankarskog sektora u EU-u dosada se uglavnom odvijala unutar nacionalnih granica zemalja članica, te je tako uglavnom bila van dometa ovlasti djelovanja Europske komisije. S tim u svezi, može se kazati da se nekim važnim pitanjima koncentracija Europska komisija nije dublje ni bavila. Primjerice, zasada je bilo malo slučajeva u kojima je došlo do potrebe određenja mjerodavnog tržišta u području bankarstva, kako mjerodavnog zemljopisnog tržišta, tako i mjerodavnog proizvodnog tržišta. Očito je da valja očekivati da će se u budućnosti Komisija više baviti izabranim pitanjima koncentracija u području bankarstva. Praksu Komisije i njena iskustva na tom području valja pratiti te, ocijene li se oni odgovarajućim, prihvatiti u radu Agencije već i prije nego li za to nastane obveza u skladu s postupnim približavanjem Hrvatske EU-u.

Koncentracije banaka koje ocjenjuju nadležna tijela u EU-u sve su brojnije. Ovdje se radi primjera navode samo neki važniji slučajevi koje je nedavno ocjenjivala Europska komisija.

MeritaNordbanken/Unidanmark

Dana 9. ožujka 2000. Komisija je primila prijavu namjere provedbe koncentracije između poduzetnika Nordic Baltic Holding AB (dalje: Nordic Baltic Holding), holding društva MeritaNordbanken Grupe (dalje u tekstu - MeritaNordbanken) i Unidanmark Grupe (dalje u tekstu - Unidanmark). Nordic Baltic Holding je holding društvo MeritaNordbanken, koje je univerzalna finsko-švedska banka⁴⁸. UniDanmark je danska financijska grupa koja djeluje u području bankarstva i osiguranja. Na području bankarstva

Bayerische Vereinsbank AG) Sud je odbacio prigovor da se odredbe čl. 85. i 86. u potpunosti ne odnose na banke.

⁴⁶ OJ L 372 of 31.12.1986.

⁴⁷ OJ C 66 of 2.3.1998. V. posebno toč. 51-61. toga propisa.

⁴⁸ MeritaNordbanken je najvažnija i najveća financijska institucija u Finskoj. U korporacijskom bankarstvu po izdanim zajmovima njen udio je tijekom 1999. iznosio 48%, po depozitima 47%, u međunarodnim plaćanjima 61%, a u akreditivima 50%. Ujedno je i treća najveća banka u Švedskoj. U korporacijskom bankarstvu njen tržišni udio tijekom 1999. prema izdanim zajmovima iznosio je 17%, prema depozitima 22%, a prema akreditivima 23%.

je aktivna putem društva-kćeri Unibank A/S (Unibank⁴⁹). Unibank je druga najveća danska banka. To je univerzalna banka. Unidanmark je aktivna u osiguranju putem društva-kćeri Tryg-Baltica Forsikring A/S (Tryg-Baltica), koje uglavnom djeluje na području tržišta osiguranja Danske i Norveške⁵⁰. Kroz predmetnu koncentraciju sve aktivnosti MeritaNordbanken i UniDanmark prenose se na na holding društvo Nordic Baltic Holding, a tako i pod jedan management. Predmetna koncentracija je odobrena⁵¹.

Skandinaviska Enskilda Banken AB/BFG Bank AG

Dana 10. studenoga 1999. Komisija je primila prijavu namjere provedbe koncentracije između švedskog poduzetnika Skandinaviska Enskilda Banken AB (dalje u tekstu - SEB) i njemačkog poduzetnika BFG Bank AG (dalje u tekstu - BFG). SEB je aktivna u bankarskom sektoru, te je jedna od glavnih švedskih banaka. SEB grupa je jedna od najvećih financijskih grupa na nordijskom području te nudi široki spektar bankarskih i osiguravateljskih usluga, uglavnom na području nordijskih zemalja. Glavne usluge su bankarstvo na malo, internet bankarstvo, korporacijsko bankarstvo, te međunarodni financijski proizvodi. BFG je peta najveća privatna komercijalna banka u Njemačkoj. Uglavnom posluje u Njemačkoj na području bankarstva na malo, internet bankarstva, korporacijskog bankarstva i međunarodnih financijskih proizvoda. Kroz predmetnu koncentraciju SEB je kupnjom dionica u potpunosti trebala preuzeti kontrolu nad BFG. Tržište komercijalnog bankarstva je nacionalnog karaktera, korporacijskog bankarstva je djelomično internacionalnog, a tržište financijskih usluga je u potpunosti internacionalnog karaktera. Ta je koncentracija odobrena⁵².

ForeningsSparbanken/FI-holding/FIH

Komisija je dana 22. rujna 1999. primila prijavu namjere provedbe koncentracije švedskog poduzetnika ForeningsSparbanken i danskog poduzetnika Finansieringsinstituttet for Industri og Handværk A/S (dalje u tekstu - FIH). ForeningsSparbanken je jedna od najvećih bankarskih grupa u Švedskoj i pruža široku paletu financijskih usluga uglavnom u Švedskoj. Radi se o univerzalnom bankarstvu. Glavna poslovna područja društva FIH su korporacijsko i investicijsko bankarstvo u Danskoj. Korporacijsko bankarstvo, koje čini 95% aktivnosti društva FIH, uključuje sve vrste usluga vezane za kreditiranje industrije. Putem javne ponude FI-Holding, dansko društvo-kćer društva ForeningsSparbanken, osnovano samo u svrhu predmetne koncentracije, kupuje sve dionice društva FIH. Tako ForeningsSparbanken preuzima društvo FIH putem javne ponude za otkup njegovih dionica. Približno 97% poslovnih

⁴⁹ U Danskoj je tijekom 1999. imala 23% tržišnog udjela u depozitima, 32% u zajmovima, 20-30% u međunarodnim plaćanjima, te 20-30% u akreditivima. Poslovne aktivnosti rečenih banaka se preklapaju samo na pojedinim tržištima korporacijskog bankarstva i određenih financijskih usluga u Švedskoj i Finskoj.

⁵⁰ MeritaNordbanken ima 26% tržišta životnog osiguranja u Finskoj, a društvo Nordbanken 1,5% u Švedskoj. Unidanmark je bitan tržišni natjecatelj na danskom osiguravajućem tržištu, gdje društvo MeritaNordbanken nije aktivno.

⁵¹ V. priopćenje za tisak povodom odobrenja koncentracije IP/00/352, 11.4.2000.

⁵² Case No COMP/M.1764 - Skandinaviska Enskilda Banken/ BFG Bank, Notification of 9.11.1999. pursuant to Article 4 of Council Regulation No 4064/89.

aktivnosti ForeningsSparbanken odvija se u Švedskoj. Tržišni udio istog društva na tržištu korporacijskog bankarstva u Švedskoj je 25-30%. Tržišni udio društva FIH na danskom tržištu korporacijskog bankarstva procijenjen je na približno 7%, te na manje od 2% na danskom tržištu investicijskih bankarskih usluga. Predmetna koncentracija je odobrena⁵³.

Bayerische Vereinsbank/FGH Bank

Dana 4. veljače 1998. Komisija je primila prijavu namjere provedbe koncentracije njemačkog poduzetnika Bayerische Vereinsbank AG (dalje u tekstu - Vereinsbank) i nizozemskog poduzetnika FGH Bank N.V. (dalje u tekstu - FGH). Vereinsbank je komercijalna banka sa sjedištem u Njemačkoj, koja pruža široki spektar bankarskih proizvoda i usluga u području građanskog bankarstva, komercijalnog bankarstva i financijskih tržišta. Prvenstveno je aktivna u Njemačkoj. FGH je specijalizirana komercijalna banka usmjerena tržištu nekretnina. Fokuserana je na nizozemsko tržište komercijalnih nekretnina. Pruža i brojne povezane usluge. Gotovo je ekskluzivno aktivna u Nizozemskoj. Budući da se poslovne aktivnosti FGH isključivo vežu za tržište financiranja nekretnina, aktivnosti Vereinsbank i FGH se preklapaju samo na tom tržišnom segmentu. Tržišni udio obiju banaka u Nizozemskoj na području financiranja nekretnina ne prelazi 3%. U Njemačkoj, udio Vereinsbank je nešto veći i na tržištu financiranja nekretnina iznosi 5,55%. Istom udjelu treba dodati i tržišni udio Bayerische Hypotheken-und Wechselbank AG (dalje u tekstu - Hypo-Bank), s kojom se Vereinsbank namjerava spojiti odnosno koju namjerava pripojiti naknadno, a već je imatelj 45% udjela u temeljnom kapitalu Hypo-Bank. Udio Hypo-Bank u Nizozemskoj ne prelazi trećinu postotka. Na Njemačkom tržištu udio te banke je 5,31% na tržištu financiranja nekretnina i 4,76%, te 7,2% na tržištu financiranja rezidentnih i komercijalnih nekretnina. Koncentracija je odobrena⁵⁴.

Royal Bank of Canada/Bank of Montreal

Komisija je dana 27. veljače 1998. primila prijavu namjere provedbe koncentracije poduzetnika Royal Bank of Canada (dalje u tekstu - RBC) i Bank of Montreal (dalje u tekstu - BMO). RBC i BMO su društva sa sjedištem u Montrealu, aktivne na tržištu bankarstva i financijskih usluga u Kanadi i Sjedinjenim Državama s ograničenim aktivnostima na području EU-a. Banke će se sukladno odredbama Ugovora o spajanju od 23. siječnja 1998. spojiti u novo društvo na koje se prenosi cjelokupna imovina i sve obveze dviju bankarskih grupa. Po okončanju transakcije dioničari RBC će postati imatelji 54,9% udjela u novom društvu, a dioničari BMO će postati imatelji 45,1% udjela u novom društvu. Aktivnosti poduzetnika sudionika spajanja preklapaju se na tržištima korporacijskog bankarstva i financijskih tržišta Europske zajednice, ali na nju ima marginalni utjecaj. Ta je koncentracija odobrena⁵⁵.

⁵³ Case No. IV/M.1714 - ForeningsSparbanken/FI-holding/FIH, Notification of 22.9.1999. pursuant to Article 4 of Council Regulation No 4064/89.

⁵⁴ Case No IV/M.1106 Bayerische Vereinsbank/ FGH Bank, Notification of 4.2.1998. pursuant to Article 4 of Council Regulation No 4064/89.

⁵⁵ Case No IV/M.1138 - Royal Bank of Canada/ Bank of Montreal, Notification of 27.2.1998. pursuant to Article 4 of Council Regulation No 4064/89.

Mitsubishi Bank/Bank of Tokyo

Dana 14. lipnja 1995. Komisija je primila prijavu namjere provedbe koncentracije poduzetnika Mitsubishi Bank Limited i Bank of Tokyo Limited. Mitsubishi Bank Limited je japanska univerzalna banka, čije područje djelovanja uključuje bankarstvo za građane, korporacijsko bankarstvo, investicijsko bankarstvo i usluge upravljanja imovinom. Iako uglavnom djeluje na domaćem, japanskom tržištu, putem podružnica i društava kćeri u 27 zemalja prisutna je i u SAD-u, Europi i azijsko-pacifičkom području. Bank of Tokyo Limited je također japanska kreditna institucija čije aktivnosti uključuju komercijalno i investicijsko bankarstvo, te leasing. Posebice je prisutna na tržištima Sjeverne Amerike, ali i na području Pacifičke regije, Europe, Afrike, Srednjeg Istoga i Latinske Amerike. Kroz predmetnu transakciju rečene banke se spajaju u novu banku pod imenom The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd. U sedam zemalja članica EU-a obje banke imaju podružnice ili društva kćeri: Belgiji, Francuskoj, Njemačkoj, Italiji, Nizozemskoj, Španjolskoj i Velikoj Britaniji. U tim državama uglavnom djeluju na tržištu korporacijskog bankarstva. Prije spomenutog spajanja Mitsubishi Bank je bila 6. svjetska banka prema aktivi i kapitalu. Bank of Tokyo je prema kapitalu bila 18., a prema aktivi 21. svjetska banka. Predmetnim spajanjem nastala je najveća svjetska banka i prema aktivi i prema kapitalu. Predmetna koncentracija je odobrena⁵⁶.

8. Praksa koncentracija banaka u RH

U svom radu u području kontrole koncentracija Agencija se dosada susrela sa značajnim brojem predmeta koji kao poduzetnike sudionike koncentracije uključuju banke, a oni postaju i sve češći. U nastavku se spominju samo one u kojima se odvijala koncentracija u djelatnosti koja je specifično bankarska. Poblize se opisuju one koncentracije za koje su već objavljena pozitivna rješenja.

Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb i Riadria banka d.d., Rijeka

Na poziv Agencije od 15. rujna 1998. i 2. prosinca 1998. poduzetnik Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb, podnio je Agenciji dopisom od 30. rujna 1998., te dopunom od 10. prosinca 1998. prijavu koncentracije poduzetnika nastalu stjecanjem većinskog udjela i većinskog prava odlučivanja u poduzetniku Riadria banka d.d., Rijeka. Mjerodavno tržište u konkretnom predmetu utvrđeno je kao djelatnost komercijalnog bankarskog poslovanja na bankarskom tržištu Primorsko-goranske županije, Istarske županije i Ličko-senjske županije. Udjel Riadria banke d.d., Rijeka na mjerodavnom tržištu na području Primorsko-goranske županije, Istarske županije i Ličko-senjske županije iznosio je približno 10%. Udjel Privredne banke Zagreb d.d., Zagreb na dijelu tržišta na kojem djeluje učinak koncentracije nije se znatno promijenio nakon predmetne koncentracije. Savjet je na 25. sjednici održanoj 9. ožujka 1999. koncentraciju ocijenio dopuštenom. Koncentracija je odobrena⁵⁷.

⁵⁶ Case No IV/M.596 - Mitsubishi Bank/ Bank of Tokyo, Notification of 14 June 1995 pursuant to Article 4 of Council Regulation No 4064/89.

⁵⁷ Rješenje Agencije objavljeno je u Narodnim novinama br. 91/1999.

Privredna banka Zagreb American Express d.o.o. i Atlas American Express

Na poziv Agencije od 23. veljače 1999. i 21. travnja 1999. poduzetnik Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb (podnositelj prijave), podnio je Agenciji dopisom od 5. travnja 1999., te dopunom od 24. travnja 1999. prijavu koncentracije poduzetnika nastalu kupoprodajom i preuzimanjem poduzeća za kartično poslovanje Atlas American Expressa, organizirane pravne i gospodarske cjeline u podružnici br. 036 poduzetnika Atlas turistička agencija d.d., sa sjedištem u Dubrovniku, od strane poduzetnika Privredna banka Zagreb American Express d.o.o. (PBZ AMEX) kojega je jedini osnivač i član Privredna banka Zagreb d.d. Mjerodavno tržište u konkretnom slučaju utvrđeno je kao djelatnost kartičnog poslovanja na području Republike Hrvatske. Agencija je analizirala mjerodavno tržište prema broju ukupno izdanih kartica u Republici Hrvatskoj, neovisno o podjeli na bankovne i nebankovne, odnosno na kreditne, debitne i charge kartice. Agencija je također analizirala tržište charge nebankovnih kartica prema broju ukupno izdanih kartica, te prema ukupnom prihodu u 1997. Savjet je na 28. sjednici održanoj 9. lipnja 1999. koncentraciju ocijenio dopuštenom. Koncentracija je odobrena⁵⁸.

Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb i Laguna banka d.d., Poreč

Na poziv Agencije od 15. rujna 1998. i 2. prosinca 1998. poduzetnik Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb, podnio je Agenciji dopisom od 30. rujna 1998., te dopunom od 10. prosinca 1998. prijavu koncentracije poduzetnika nastalu stjecanjem dionica u visini od 100% temeljnog kapitala u Laguna banci d.d., Poreč. Mjerodavno tržište u konkretnom predmetu utvrđeno je kao djelatnost komercijalnog bankarskog poslovanja na bankarskom tržištu Primorsko-goranske i Istarske županije. Savjet je na 25. sjednici, održanoj 9. ožujka 1999. koncentraciju ocijenio dopuštenom. Koncentracija je odobrena⁵⁹.

Agencija je tijekom 2000. i 2001. ocjenjivala i sljedeće koncentracije poduzetnika koje su odobrene, ali rješenja za njih još nisu objavljena:

- Trgovačka banka d.d., Zagreb i Čakovečka banka d.d., Čakovec, i Bjelovarska banka d.d., Bjelovar⁶⁰;
- Zagrebačka banka Pomorska banka d.d., Split i Zagrebačka banka d.d., Zagreb⁶¹;
- Varaždinska banka d.d., Varaždin i Zagrebačka banka d.d., Zagreb⁶²;
- Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb i Krapisko-zagorska banka d.d., Krapina⁶³;
- Bayerische Hypo – und Vereinsbank Aktiengesellschaft i Bank Austria Aktiengesellschaft⁶⁴;

⁵⁸ Rješenje Agencije objavljeno je u Narodnim novinama br. 91/1999.

⁵⁹ Rješenje Agencije objavljeno je u Narodnim novinama br. 92/1999.

⁶⁰ Odluka Savjeta donesena je na 37. sjednici dana 24.10.2000.

⁶¹ Odluka Savjeta donesena je na 39. sjednici dana 28.11.2000.

⁶² Odluka Savjeta donesena je na 41. sjednici dana 30.1.2001.

⁶³ Odluka Savjeta donesena je na 41. sjednici dana 30.1.2001.

⁶⁴ Odluka Savjeta donesena je na 44. sjednici dana 24.4.2001.

- Reginter d.o.o. za upravljanje holding društvima, Zagreb i Dalmatinska banka d.d., Zadar⁶⁵;
- Dresdner Bank Aktiengesellschaft i Dresdner Bank Croatia d.d.⁶⁶;
 - Istarska banka d.d., Pula i Dalmatinska banka d.d., Pula⁶⁷.

⁶⁵ Odluka Savjeta donesena je na 46. sjednici dana 12.6.2001.

⁶⁶ Odluka Savjeta donesena je na 47. sjednici dana 17.7.2001.

⁶⁷ Odluka Savjeta donesena je na 47. sjednici dana 17.7.2001.